

Publikáciu považujem za veľmi zaujímavú a prínosnú pre ďalší interdisciplinárny výskum národných stereotypov nielen v kontexte maďarsko-slovenských vzťahov. Jednotlivé, na konkrétnych ukážkach demonštrované zistenia sú prehľadným a systematickým spôsobom roztriedené do grafických tabuliek, čím sa popisná časť stala viac transparentnou, grafické zovšeobecnenie môže slúžiť ako východiskový inventár atribútov oboch národných obrazov.

Andrea Draganová

Mgr. Andrea Draganová
Ústav slovenskej literatúry SAV
Konventná 13
811 03 Bratislava
SR
e-mail: andrea.draganova@savba.sk

GOSZCZYŃSKA, Joanna: WIELKIE SPORY MAŁEGO NARODU. Warszawa : ELIPSA, 2015. 195 s.

Joanna Goszczyńska je poľská slavistka, riaditeľka Inštitútu západnej a južnej slavistiky na Varšavskej univerzite, autorka viacerých kníh, v ktorých sa venuje objavovaniu a výskumu bielych miest v dejinách slovenskej literatúry (*Mit Janosika w folklorze słowackim XIX wieku* – 2001, slov. preklad: Mýtus o Jánošíkovi vo folklóre a slovenskej literatúre 19. storočia – 2003; *Slawni i zapomniani. Studia z literatury czeskiej i słowackiej* – 2004; *Synowie słowa. Myśl mesjanistyczna w słowackiej literaturze romantycznej* – 2008). Pre jej prístup k skúmanému obdobiu je príznačné, že slovenské národné hnutie chápe ako komplikovaný proces spleťtých, často protikladných koncepcií a vízií. Kultúru poníma ako mnohoznačný text, ktorý je potrebné prečítať odznova. Preto aj vo svojej najnovšej knihe *Wielkie spory małego narodu* (Veľké sváry v malom národe) sa sústredila na výskum zamlčovaných, nepreskúmaných javov, označovaných ako periférne narácie, a na revíziu dnes už zastaralých a zavádzajúcich názorov. Vďaka svojej vedeckej erudícii, zo siete komplikovaných dobových ideologicko-kultúrnych svárov, dokázala vyčleniť jednotlivé prúdy a ukázať ako prebiehal ich zložitý vývin od tridsiatych až po šesťdesiate roky 19. storočia.

Kniha je zostavená z deviatich kapitol, niektoré štúdie už boli publikované, iné vznikli pre potreby tejto publikácie. Autorka v nich odhaľuje páľčivé ideové rozpory, križovatku filozofických, kultúrnych, náboženských a politických vplyvov českej, maďarskej, poľskej, nemeckej, ruskej, anglickej a francúzskej proveniencie a ukazuje, ako sa uprostred nich formovalo slovenské národné hnutie. Vďaka takémuto prístupu sa dostáva nielen k ukrytej podobe slovenského národotvorného procesu, ale odhaľuje aj doposiaľ neznáme cesty, ktorými sa národné hnutie zapájalo do širokého európskeho kultúrneho kontextu.

V prvej štúdii si Joanna Goszczyńska všima jednu zo základných príznakových črt slovenského a českého národného obrodnenia, t. j. fascináciu folklórom. Reflektuje najnovšie zistenia ohľadom nemeckých koreňov slovanskej vzájomnosti, ktorá bola nerozlučiteľne spätá s ľudovosťou. Ukazuje, ako sa slovenský ideový systém prispôboval dobovým prúdom, aké to malo následky pre romantickú estetiku a slovenskú kultúru vôbec a ako bola národná filozofia spájaná s filozofiou jazyka, umenia a literatúry.

Ďalší text autorka venovala bielym miestam v medzikultúrnych vzťahoch slovensko-českých a slovensko-maďarských uprostred politických reálií habsburskej monarchie. Poukazuje, ako slovensko-maďarské konflikty vplývali na slovensko-české jazykové otázky a aké to malo následky pre Štúrom nastroľované ideologické a estetické požiadavky. Reflektuje pritom hlboko zakorenené kultúrne mýty, ale aj explicitne vyjadrené požiadavky dorozumenia a spolupráce s Maďarmi v prostredí slovenských tvorcov. V tomto kontexte autorka analyzuje *Hlas od Tatier* (1851) Sama Vozára a Kollárovu kritiku kodifikovanej slovenčiny vyjadrenú v publikácii *Hlasové o potrebe jednotného spisovného jazyka pro Čechy, Moravany a Slováky* (1846). Pozornosť si zaslúži jej zistenie, že pre Jána Kollára jazyk nebol nevyhnutnou zložkou národnostnej identifikácie, že slovenčina nebola preňho nevyhnutnou podmienkou slovenskej totožnosti. V tejto súvislosti autorka formuluje hypotézu, či Kollár svojím postojom, podľa ktorého si každý jednotlivec a každá sociálna skupina môže určiť svoju vlastnú totožnosť, neprekonal ideologické rámce 19. storočia.

Nasledujúca štúdia je tiež venovaná zdanlivo preskúmanej otázke tykajúcej sa mytologizácie a symbolizácie Tatier vo formovaní slovenskej národnej totožnosti. Autorka však mapuje veľmi zložité cesty tatranského mýtu, oficiálne, známe aj periférne a neznáme. Ukazuje vznik tatranského mýtu, všima si, ako sa motív Tatier stal neodlučiteľnou súčasťou slovenskej kultúry, ale aj akým premenám podliehal v jazykovom, estetickom a ideologickom diskurze o slovenskú národnú totožnosť. Ďalej upriamuje svoju pozornosť na to, ako bola tatranská symbolika v tridsiatych rokoch spájaná s otázkami slovanskej vzájomnosti, následne ako v štyridsiatych rokoch nastúpilo apogeum mytologizácie Tatier ako ideologickej vlasti Slovákov a v akej podobe pretrval tento mýtus v mesianistickom prúde slovenského romantizmu. Zvláštnu pozornosť venuje prehodnocovaniu tatranských motívov v slovenskom národnom hnutí a v romantickej estetike, najmä v poézii Jána Bottu, Sama Bohdana Hroboňa, Pavla Dobšínskeho až po ich demytologizáciu, u Jána Kalinčiaka, v matičnom období. V tomto kontexte upozorňuje na kritický postoj voči Tatrám ako symbolu Slovenska a slovenskej kultúry v tvorbe Jána Kollára a Štěpána Launera. Ukazuje, že obaja títo prívrženci spolupráce s Maďarmi (Launer) a s Čechmi (Kollár) kritizovali tatranský misionizmus, uzavretie slovenskej kultúry uprostred prírodných symbolov a jej izolovanie od európskych prameňov.

Ďalšiu analýzu Joanna Goszczyńska venovala trom historiozofickým koncepciám slovanskej jednoty, ktoré vznikli v slovenskom prostredí v druhej polovici 19. storočia a stvorili výnimočne spletnú sieť vnútorných vzťahov. Skôr však než pristúpila k analýze komplikovanej kultúrnej a ideologickej situácie pozastavila sa pri terminologickom vymedzení pojmov: mesianizmus (ktorého podmienkou je spása národa, sveta) a misionizmus (dejinnou úlohou, poslaním národa), ktoré bývajú občas nesprávne používané. Ich

presné terminologické vymedzenie je nevyhnutné pre pochopenie jednotlivých romantických historiozofických vízií. Autorka ukazuje na rozdiely medzi Hroboňovým mesianistickým projektom budúcej slovanskej spoločnosti pod krídlami Ruska a podobnou víziou Ľudovíta Štúra, ktorý však na rozdiel od Hroboňa stvoril misionistickú víziu, zdôrazňujúcu dejinnú úlohu Slovanov. Najväčšiu pozornosť poľská slavistka venovala mesianistickej koncepcii Michala Mirosława Hodžu, ktorú predostrel vo svojej doposiaľ nepublikovanej skladbe *Vieroslavín*. Podľa Goszczyńskiej *Vieroslavín* je príkladom najucelenejšie formulovanej mesianistickej idey v slovenskej literatúre. Oproti predchádzajúcim dvom projektom autorka v tomto treťom zdôrazňuje, ako v šesťdesiatych rokoch 19. storočia stvoril Hodža mesianistickú koncepciu budúcnosti Slovanov iba v zväzku s Rakúskom a s európskou spoločnosťou riadenou podľa republikánskych tradícií.

Na túto štúdiu nadväzuje ďalšia, najrozsiahlejšia, v ktorej autorka skúma, ako si slovenský romantizmus hľadal vlastnú totožnosť, využívajúc nielen folklór, národnú minulosť, prírodné témy a symboly, ale aj oblasť politiky a náboženstva. V tejto súvislosti nastoľuje potrebu hĺbkovej revízie romantickej paradigmy. Zdôrazňuje potrebu konfrontácie slovenského romantizmu nielen s nemeckým, ako to bolo doposiaľ, ale aj s anglickým. Poukazuje na najnovšie výskumy falošného romantického vedomia, romantickej irónie a najmä na koncepciu romantizmu ako špecifickej formy racionálnosti, vďaka ktorej sa aj slovenský romantizmus ukazuje z inej strany, než bol doteraz vnímaný. S ohľadom na túto špecifickú romantickú racionálnosť analyzuje otázky viery a politiky v Hodžovom diele *Vieroslavín*. Upozorňuje na odlišné vnímanie veľkomoravskej tradície u Hodžu, nie ako slávneho obdobia, ale ako pádu slovenského národa, ktoré sa stalo východiskom pre jeho mesianistickú koncepciu národných a európskych dejín, ako aj pre revíziu hegelianstva, ktoré sa v kontexte celého slovenského romantizmu evidentne javí ako nadhodnotené.

Problemátike viery a náboženstva, ako dôležitým prvkom romantického svetonázoru, ktorým v slovenskej literárnej vede doposiaľ chýbala hĺbková analýza, autorka venovala aj ďalšiu štúdiu, ktorej dala názov: *Aké náboženstvo? Návraty k prameňom*. Poukazuje v nej na dobové ideologické vplyvy, ktoré našli svoj odraz v Štúrovom spise *Slovanstvo a svet budúcnosti*. Dôkladnému rozboru podrobuje najmä Štúrovu kritiku voči západnému svetu a katolíckemu i evanjelickému náboženstvu. V tejto súvislosti nachádza zreteľné paralely medzi Štúrovým textom a názormi ruských slavianofilov a panslavistov, tvorcami tzv. konzervatívnych utópií. Kniha Joanny Goszczyńskiej je aj dialógom so súčasnou diskusiou v prostredí slovenských literárnych vedcov a historikov ohľadom tohto posledného Štúrovho diela, ktoré chybne býva zaraďované do mesianistického prúdu. Autorka sa tak isto vyjadruje aj k polemickým názorom ohľadom určovania dátumu vzniku tohto diela (1851 a 1854) a poukazuje na Štúrov odkaz v texte na dielo Alexandra Ivanoviča Gercena, ktoré vzniklo po roku 1851, čo spochybňuje tvrdenia o tom, že spis *Slovanstvo a svet budúcnosti* vznikol v roku 1851. Ďalším problémom, ktorý reflektuje, je otázka znalosti Štúrovho textu slovenskými romantikmi. Podľa nej bol Štúrov spis známy medzi slovenskými dejateľmi a stal sa odrazom pre iné, polemické voči nemu, historiozofické koncepcie.

V snahe zmapovať romantické, ideologické koncepcie čo najkomplexnejšie autorka dôsledne vyhľadáva periférne narácie a obracia svoju pozornosť na doposiaľ nepreskú-

manú publicistiku, ktorá ponúka ešte diferencovanejší obraz koncepcií riešenia slovensko-maďarských vzťahov. V štúdií *Odtajnenie „tajnej histórie panslavizmu“ (casus Jozef Podhradský)* vychádza od vedecky známych projektov, ktorých autormi boli Štěpán Launer, Samo Vozár, Ján Palárik, k rozboru dodnes neanalyzovanej vízie Jozefa Podhradského, ktorú tlmočil vo svojom spise *Tajná história panslavizmu* (1868). Autorka ukazuje, ako Podhradský pod vplyvom mesianistických koncepcií stvoril vlastný panslavistický projekt, do ktorého okrem Slovanov zahrnul aj Maďarov. V názoroch tohto tvorcu nachádza paralely s postojmi Palárika, Štúra, ale aj Mickiewicza, Towiańskiego a nemeckých konzervatívnych romantikov. V prístupe k panslavizmu zdôrazňuje ideové rozdiely medzi panslavistickými víziami Štúra a Hroboňa, ktorí vo svojich zjednocovacích koncepciách odovzdávali prvenstvo Rusku, a Podhradským, ktorý vystríhal pred panrusizmom. Súčasne upozorňuje na rozdiely medzi Palárikom a Podhradským v prístupe k rakúsko-uhorskému dualizmu. Podrobne sleduje, akými cestami Podhradský dospieval k tvrdeniu o tom, že jedinou záchranou pre Európu sú dva národy: Slovania a Maďari, ktorí si, na rozdiel od ostatných európskych národov, ako jediní zachránili národného ducha, čiže „národnosť duchohistorickú“. Z pohľadu na vývin slovenského národného hnutia je zaujímavý poznatok, že sa Podhradský, podobne ako Kollár, odklonil od romantického ponímania národa, podľa ktorého základným konštitutívnym prvkom bol jazyk.

Predposlednú kapitolu tvorí interpretácia dvoch cestopisov. Vychádzajúc z poznatkov postkoloniálnej kritiky, autorka porovnáva, ako slovenský kultúrny priestor zobrazili dvaja cestovatelia: Poliak – Agaton Giller a Čech – Rudolf Pokorný. Ukazuje, ako obaja vnímali a hodnotili kultúrnu, historickú a politickú situáciu Slovákov a aké navrhovali riešenia. Skôr však než pristúpi k samotným textom, venuje pozornosť cestopisu ako javu z okraja literárnych žánrov. Následne analyzuje, ako Agaton Giller zobrazil slovenské problémy v kontexte slovensko-maďarských a slovensko-poľských vzťahov, všima si jeho kritiku zdanlivého maďarského liberalizmu a vyzdvihovanie Palárikovej koncepcie, ktorá by, podľa neho, mohla byť rovnako pre Slovákov ako aj pre Maďarov záchranou pred pangermanizmom a panslavizmom. Inou formou záchrany pre slovenský národ, podľa Gillera, by mohla byť budúca únia s Poľskom. Goszczyńska nachádza v týchto projektoch odraz misionistického programu poľských romantikov, ktorí nesúhlasili s tvrdením, že Poliaci sú národ, ktorý vystupuje proti slovanskej jednote, ale presadzovali názor, že Poľsko je strážcom slovanskej jednoty. Gillerove postrehy autorka porovnáva s názormi Pokorného, s jeho kritickým postojom nielen voči maďarizácii, ale aj voči ľahostajnosti českých dejateľov k Slovákom. V dôsledku toho upriamuje svoju pozornosť na jeho postulát slovensko-českej spolupráce, ale už nie v rámci česko-slovenskej vzájomnosti, ale v rámci slovanskej spoločnosti. U oboch autorov bádatelka nachádza spoločné postoje, ktorých korene siahajú k fascinácii ideou slavianofilskou, čím dodatočne rozširuje sieť slovenských kultúrno-politických projektov.

Záver tvorí úvaha venovaná kánonu slovenskej romantickej literatúry, jeho premenám a najmä tomu, ako doň boli a stále ešte sú začleňované diela, ktoré reprezentovali polemické, periférne hodnoty a názory voči tzv. štúrovskej línii, dlhé roky uznávanej za oficiálnu. Autorka zdôrazňuje, že objavovanie bielych miest a prehodnocovanie obrazu slovenského romantizmu je dôležité pre autoidentifikáciu a demytologizáciu slovenskej

kultúry. V tejto súvislosti pozitívne hodnotí prinavrátenie mesianistickej tvorby na miesto patriace jej v rámci romantickej literatúry. Súčasne však upozorňuje na nevyhnutnosť vedeckej precíznosti pri určovaní časového rozpätia tohto smeru, ako aj pri zaraďovaní romantických diel do tohto prúdu. Komplexné začlenenie mesianizmu do slovenskej literatúry je, podľa Joanny Goszczyńskiej, podmienené novým výskumom celého filozofického pozadia slovenského romantizmu, ktoré bolo doteraz redukované iba na hegelianizmus.

Joanna Goszczyńska vo svojej najnovšej knihe *Wielkie spory malego narodu* pokračuje, ale aj prekonáva to, čo Oskár Čepan pomenoval ako „rázdelia romantizmu“. Analýzou tzv. periférnych narácií a objavovaním bielych miest v rámci slovenského romantizmu, poľská vedkyňa hĺbkovo prehodnocuje nielen ideovú spleť, ale aj časové a estetické rozpätie slovenskej romantickej tvorby. Precíznou analýzou širokého kultúrneho a ideologického európskeho kontextu dospieva k odvážnym záverom, ktoré nielen prinášajú značne multiplikovanejší obraz slovenskej romantickej tvorby, ale poukazujú aj na ďalšie nepreskúmané oblasti. Vďaka takémuto prístupu témy a problémy, ktoré reflektovali slovenskí tvorcovia, začínajú korešpondovať s ideami, ktoré boli určujúce v Európe 19. storočia nielen v slovanskom a nemeckom kultúrnom priestore, ale aj v anglickom a francúzskom. Vzhľadom na širokú paletu problémov, ktoré autorka analyzuje, resp. definuje ako výskumný problém, by bolo dobré, keby sa táto kniha dostala do širokého vedomia odbornej spoločnosti v preklade do slovenského jazyka.

Irena Bilińska

Mgr. Irena Bilińska, PhD.
Studium Europy Wschodniej
Uniwersytet Warszawski
Krakowskie Przedmieście 26/28
00927 Warszawa
Poľsko
e-mail: irena.bilinska@interia.eu

RIŠKOVÁ, Lenka – HUČKOVÁ, Dana (eds.): VILIAM TURČÁNY (PAMÄŤ LITERÁRNEJ VEDY). Bratislava : Ústav slovenskej literatúry SAV, 2014. 116 s.

Pri praktických cvičeniach v chemickom laboratóriu je dôležitý nielen samotný pracovný postup a jeho prevedenie, ale ex-post aj zápis vykonanej činnosti – tzv. laboratórny protokol. Ten predstavuje záznam práce výskumníka, a to v takom rozsahu a hĺbke, aby ktokoľvek, kto disponuje príslušnými surovinami a laboratórnou technikou, bol schopný laboratórny proces zopakovať s rovnakým (resp. podobným) výsledkom. Aby sme sa preniesli od prírodných vied k skúmaniu literatúry, vyslovme domnienku, že rovnako